

פרשת שופטים

משנה תורה של המלך וקריאת התורה

בפרשתנו מופיעה פרשת המלך עם הוראה מיוחדת למלך לכתוב לו ספר תורה:

"וְהָיָה כִּשְׁבֹתוֹ עַל פֶּסַח מִמִּלְכָתוֹ וְקָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מַלְפָּנַי הַבְּהֵימוֹת הַלְוִיִּם: וְהִיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּו לְמַעַן יִלְמַד לַיְרָאָה אֶת ה' אֱ-לֹהָיו לְשֹׁמֵר אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם: לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲהָיו וּלְבַלְתִּי סוּר מִן הַמִּצְוָה יְמִינוֹ וּשְׂמוֹאוֹל לְמַעַן יֵאָרֶיךָ יָמִים עַל מִמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל" (דברים י"ז, יח-כ)

טעם המצווה של כתיבת "משנה התורה" מנומק: "לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲהָיו", דהיינו כדי למנוע התגאות על אחריו. הרמב"ן בפירושו מדגיש:

"נרמז בכאן בתורה איסור הגאות, כי הכתוב ימנע את המלך מגאות ורוממות הלב, וכל שכן האחרים שאינן ראויים לכך, כי בראוי להתרומם ולהתגדל יזהירו להיות לבבו שפל בכל אחיו הקטנים ממנו. כי הגאווה מדה מגונה ונמאסת אצל הא-להים אפילו במלך."

יש לשים לב לדבר מעניין: מצד אחד קיימת החובה על עם ישראל למנות עליהם מלך, אך מאידך מצד המלך קיים איסור מוחלט להתגאות על אחריו.

המושג "משנה התורה" מתפרש בדרכים שונות: "משנה" מציין את הכפילות כמו למשל "מִדְּרָבָּת הַמִּשְׁנָה" (בראשית מ"א, מג), "כֶּסֶף מִשְׁנָה", "מִשְׁנָה כֶּסֶף" (בראשית מ"ג, יב טו) או "לְחֵם מִשְׁנָה" (שמות ט"ז, כב). בפשטות יש להסביר, שהמלך מעתיק מהתורה של הכהנים המונחת במקדש (דברים ל"א, ט), וההעתק נקרא "משנה". על המלך להעתיק את התורה, כדי שיוכל להפנים אותה בחייו ולהגשים אותה כמלך. אך חז"ל פירשו את הפסוק באופן שונה:

"את משנה התורה" - שתי ספרי תורה. אחת שהיא מונחת בבית גזזו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו. (רש"י)

לדבריהם, היו למלך שני ספרי תורה, על פי דברי הכתוב "בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִבְתְּךָ בְּדֶרֶךְ" (דברים ר', ז).

ספר התורה בו קורא המלך כל ימי חייו, מסמל את אחריותו ללימוד התורה. אחריות זו מתממשת באופן ציבורי במעמד "הקהל" בחג הסוכות בסוף שנת השמיטה. במעמד זה המלך קורא בתורה בפני כל הציבור:¹

"מוצאי יום טוב הראשון של חג בשמיני במוצאי שביעית... הזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה... למלך והמלך עומד ומקבל וקורא." (סוטה פ"ז מ"ח)

מעניין הדבר, שהניסוחים מפרשת המלך מופיעים כמעט באופן מילולי גם במעמד "הקהל", בו המלך מלמד תורה לכל עם ישראל:

"הקהל את העם האנשים והנשים והטרף וגררן אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' א-להיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת" (דברים ל"א, יב)

המלך לא מצווה לכתוב לעצמו ספר תורה רק כדי לקרוא ולעיין בו, אלא עליו גם ללמד ולהפיץ את התורה ברבים!

לאחר שעלו בני יהודה מגולת בבל, התרחש מעין מעמד "הקהל" כשעזרא הסופר קרא ב"ספר תורת משה" באזני שבי ציון הנקהלים בירושלים:²

"ויאספו כל העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער המים ויאמרו לעזרא הספר להביא את ספר תורת משה אשר צוה ה' את ישראל: ויביא עזרא את התורה לפני הקהל מאיש ועד אשה וכל מבין לשמוע ביום אחד להדש השביעי: ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים והמבוינים ואזני כל העם אל ספר התורה: ויעמד עזרא הספר על מגדל עץ... ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה וכפתחו עמדו כל העם: ויברך עזרא את ה' הא-להים הגדול ויענו כל העם אמון אמון במעל ידיהם ויקדו וישתחו לה' אפים ארצה: וישוע ובני ושרביה ימין עקוב שבתיה הודיה מעשיה קליטא עזריה יוזבד הנו פלאיה והלויים מבינים את העם לתורה והעם על עמדם: ויקראו בספר בתורת הא-להים מפדש ושום שקל ויבינו במקרא" (נחמיה ח', א-נ)

דווקא בהיותה חורגת מהמצווה הרגילה של "הקהל", התוותה קריאתו זו של עזרא את אופן קריאת התורה ברבים. לא מפתיע, שלפי חז"ל (בבא קמא פב ע"א), קריאת התורה, הן במנחה בשבת והן בשני ובחמישי, מיוחסת לתקנות של עזרא. בתלמוד ובמסכת סופרים לומדים מהפסוקים הללו בספר נחמיה פרטים רבים בענייני קריאת התורה. כך למשל התורה נקראת מהבימה באמצע בית הכנסת, בדומה לאותו מגדל עץ עליו עמד עזרא הסופר. כמו כן, עזרא פותח את התורה לעיני כל העם, בדומה להגבהה הנהוגה אז.

1. יש לשים לב שבתורה לא מוזכר שהמלך הוא הקורא בתורה במעמד "הקהל".
2. ישנם לכך כמה רמזים בכתוב: שני המעמדות היו בחודש תשרי; הביטוי הייחודי "האנשים והנשים" מופיע בשני המקומות כתיאור לעם השומע את דברי התורה ועוד.